

A lehetséges változatok. Konferencia a versfordításról 1.

Bevezető. A versfordítás művelődéstörténeti szerepváltozásai

Ferencz Győző

A versfordításnak a magyar művelődéstörténetben mindig kiemelt szerepe volt. Az első magyar nyelvű írott verses szövegeink, az Ómagyar Mária-soralom is fordítás. A versfordítás elvei évszázadok során szilárdultak meg, a 19. század második felében lett általánosan elfogadott elv az úgynevezett formahű fordítás, amely szerint a magyar fordításnak követnie kell az eredeti vers formáját; illetve, mivel ez sok esetben nem volt lehetséges, az ahhoz legközelebbi álló helyettesítő versmértéket kell alkalmaznia. Az elmúlt negyedszázadban azonban megváltozott valami, a költők egyre többet és egyre szabadabban kísérleteznek, ami felszabadítja, kiszélesíti és tovább gazdagítja a magyar irodalom fordítói hagyományát. A bevezető ennek a változásnak művelődéstörténeti és politikai okait vizsgálja.

Fordítás és csinálmány

Nádasdy Ádám

A *poézis* a görög *poiein* „csinálni” szóból ered, a *poéta* tehát csináló, a *poéma* csinálmány. Olyan szöveg, amely nem természetesen folyik az ember szájából (vagy tollából), hanem meg van csinálva. A kérdés, hogy mennyire? Az elmúlt kétszáz évben a nyugati költészet egyre többet földadott a megcsináltságából (vagyis a természetellenességéből), és közeledett a természetes kifejezés felé. Ez a folyamat a szabadverssel végződött, mely – formális értelemben – nincs „megcsinálva”, vers mivoltát a tartalma és stílusa adja, a gondolatritmus, a szóválasztás stb. Ettől még csinálmány, hiszen vers. A magyar költészet még nem járta végig ezt az utat: ma is születnek kötött formájú versek élvonalbeli költőktől. A fordítások még konzervatívabbak, holott egy fordításnak kevésbé kell poétikusnak lennie, mint az eredeti, ahol a formai elemek (ha vannak) természetesebben ülnek. Kívánatos, hogy a versfordítások szaladjanak előre, csinálmány mivoltukat formahűség helyett tartalom- és stílushűséggel biztosítsák.

Szerelmem, a hexameter

Csehy Zoltán

Az előadás szerelmi vallomás a hexameterhez: e sorfaj alkalmasságát, erényeit, karrierjét, esélyeit és művészi lehetőségeit tárgyalja a magyar műfordítás múltjában és jelenében, Különös tekintettel Vörösmarty Mihály, Arany János, Babits Mihály, Dsida Jenő, illetve Devecseri Gábor hexameteire.

Horatius politikai költészetéről – a *Római ódák* új fordítása

Imre Flóra

Az előadás abból indul ki, hogy miért tűnt szükségesnek a *Római ódák* újrafordítása. Röviden szó lesz arról, hogy a 21. század elejére változóban van Horatius politikai költészetének értelmezése: a 19. század végi és a 20. század eleji hazafias, „birodalmi”, „nemzeti” értelmezéssel szemben ma inkább egyfajta sajátos iróniát vélünk látni ezekben a szövegekben. Ez az irónia nem a komikum jellemzőit mutatja, inkább a szövegeknek egy olyan többszörös rétegzettségét, amely a töredezettségen, önellentmondásokon, műfaji keveredésen lapul, amelyeknek segítségével a *Római ódák* nemcsak megidézik az augustusi propaganda elemeit, hanem folyamatosan meg is kérdőjelezik, alá is aknázzák őket.

Ennek az elképzelésnek megfelelően merültek fel azok az elméleti célok, amelyek az új fordításokban találtak utat maguknak. A legfontosabb ezek közül a hangnem kérdése, amelynek lényege az, hogy olyan beszédmodot igyekszik megteremteni, amely komoly, sőt komor, de nem fennkölt és affirmatív, hanem elsődleges célját tekintve jól érthető és érzelmi tekintetben inkább semleges. Ennek megteremtéséhez járul hozzá a szövegek sajátos mondattana, amely szándékosan bonyolult, megterhelt, olykor töredékes, de nem a latin nyelv szerkezetét követi. A harmadik fő szempont a metrumhűség kérdése, amellyel kapcsolatban ellentmondó szempontok merülnek fel Horatiusnál: egyfelől a dalszövegszerűség, ami az aiol versformákból adódik, másfelől az a megfontolás, hogy a magyar fül számára viszont az erős időmértékes dallam egyfajta figyelemelterelő módon is működik, csaknem olyan, mint valamilyen narkotikum. Ebből az következik, hogy egy olyan formahasználatot tűnt célszerűnek megteremteni, amely csak „lazán metrumhű”, vagyis egyrészt leképezi az aiol

formákat, másrészt viszont ezt a kissé túl lebegő-lebegtető dallamot gyakran meg is tőri.

Zárásképpen a *Római ódák* 2. darabjával kapcsolatban az kerül szóba, hogy mennyire sikerült megvalósítani a célokat, és mi az, ami nem teljesen sikerült.

A mű egysége mint versfordítói probléma Walther von der Vogelweide költészetében

Márton László

Referátumom Walther von der Vogelweide verseinek fordítói problémáiról fog szólni.

Ő az egyetlen lírai költő, akinek teljes fennmaradt életművét lefordítottam, és most már, 6-8 év elteltével némi távlatom is van hozzá.

Húsz perc alatt a következő kérdéseket érinthetem:

1. Hogyan épüljön fel az életmű, milyen sorrendben kövessék egymást a költemények?

A középkori kéziratok ehhez nem adnak fogódzót, a modern német szövegkiadások pedig nem kívánnak művészi hatást kelteni, márpedig nekem ez volt a céлом. (Például Karl Lachmann megkerülhetetlen fontosságú kritikai kiadása hitelességi sorrendben adja a verseket. Elején vannak a szerinte egészen hitelesek, utána a kissé bizonytalan hitelességűek stb.)

2. Mi tekinthető teljes versszövegnek? Például: mi a teendő, ha ugyanaz a vers az egyik kéziratban 6, a másikban 8 strófából áll? És ha a különböző változatokban más-más a strófák sorrendje?

3. Hogyan dönthetjük el egy kétes hitelességűnek számító vers esetében, hogy mennyire valószínű Walther szerzősége?

4. Milyen legyen a versfordítások metrikája? Nem maradtak fenn sem középkori német poétikai szabálygyűjtemények, sem a Walther-versek dallamai. Még azt sem tudjuk pontosan, milyen lehetett a középfelnémet kiejtés, pl. volt-e magánhangzó-kivetés.

5. Hogyan érzékeltesse a fordító a versek különböző stílusrétegeit és a középfelnémet szavak (főleg a kulcsfogalmak) ma már alig elképzelhető szemantikai szóródását?

6. Mennyiben tekinthetjük a „valóságos” életrajz részének Walther autofikciós motívumait, és az idevágó döntések milyen fordítói konzekvenciákkal járnak?

Azt hiszem, ennyi bőven elég, talán sok is egy kicsit. Lehet, hogy csak három kérdésről fogok beszélni, vagy csak kettőről.

Rímek nélkül, kalákában. Egy Keats-szonett fordításának története

Várady Szabolcs

Nádasdy Ádám lefordította, rímtelen jambusokban, Keats híres, Szabó Lőrinc és Vas István fordításában magyarul is ismert „When I have fears” kezdetű szonettjét, és elküldte véleményezésre barátainak. Néhányuk (Péter Ágnes, Ferencz Győző, Várady Szabolcs és persze Nádasdy Ádám) között a véleménycsere és a bírálatok (olykor javaslatok) nyomán keletkező új szövegváltozatok sorozata két hétig tartó ímélfolyammá bővült. Ennek a történetét és tanulságait igyekszik elbeszélni ez az előadás.